

Suomen *höyhen* sanasta ja sen lappalaisesta vastineesta

Suomen *höyhen* sanalle on SKES 101 esitetty vastineita vain lähisukukielistä: karj. *heihen* (*heühtene-*), *höühen*, aun. *höühen* (*höühene-*, *höühtene-*), lyyd. *höuhen*, -*ñ*, *höuhen*, *heuhen*, *höuhten*, veps. *höüneh*, *höüneh*, *heunez*, *henez*, vatj. *evē*, ? vir. *ehme*, *ehmes*, *öhme* 'höyhen, untuva', *ehemed*, *ehtmed* 'untuvat'. Vir. sanat on sm. *höyheneen* rinnastanut MÄGISTE (EKeel 1926 ss. 52—53), ja yhdistelmä vaikuttaakin hyväksyttävältä. Tässä erikoislaatuudessa sanassa on siellä täällä tapahtunut poikkeuksellista äännekehitystä kuten metateesia ja sanansisäisen *h:n* ja *ht:n* sekaantumista, eivätkä vir. *ehme(s)*, *ehemed* jne. periaatteellisesti poikkea *höyhenestä* enempää kuin veps. *henez*. Viron sanavarianttien *m* kiinnittää huomion suomen murteissa tavattavaan *m*-vartaloon (esim. yks. gen. *höyhemen*, *höyhämen*, *höyhömen*). Tyyppi *höyhen*: *höyhemen* on levinnyt laajalti. Se on yleinen Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Länsi-Uudellamaalla, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla, Peräpohjolassa, Länsipohjassa ja Vermlannissa. Kyseessä ei ole yleisluonteinen mukautuminen *ydin*: *ytimen*, *sydän*: *sydämen* tyyppiin, kuten käy ilmi siitä, että esim. sanat *haiven*, *jäsen*, *paimen* ja *siemen* esiintyvät kauttaaltaan *n*:llisinä myös *höyheme*-vartalon alueella. Näin siis voidaan sm.-vir. *m*-vartaloa Mägisten tavoin olettaa verraten vanhaksi. Saattaapa se olla *n*-vartaloa alkuperäisempikin. Tätä mahdollisuutta ei kumoa se, että virossa on esim. *jäse* g. *jäseme* 'jäsen' sanassa selvästi analoginen *m* (vrt. mord. *ježne*, *ežne*).

Jos edellytämme, että myöhäiskantasuomessa on — ainakin murteittain — ollut tyyppi **heühen*: g. **heühemen* ja että se semmoisenaan palautuu johonkin varhaiskantasuomalaiseen muotoon, niin viimeksimainitun äänneasun on aikana, jolloin nykyisten ummistuvien diftongien jälkikomponentit vielä olivat konsonantteja, täytynyt olla **ševšem*: **ševšemen* tai mahdollisesti **šeŋšem*: **šeŋšemen*. Jälkimmäinen vaihtoehto on kuitenkin epävarma, koska meillä ei rinnakaistapausten puuttuessa ole tietoa siitä, olisiko *ŋš*-yhtymän alkukomponentti voinut etuvokaalisessa sanassa muuttua nimenomaan labiaalivokaaliksi niin kuin takavokaalisessa sanassa *jauha* < **jaŋša*.

Kysymykseen, millainen rekonstruoidun v-ksm. sanan *lappalainen* jatkaaja olisi äänneasultaan sikäli kuin tällä taholla sellainen esiintyisi, voidaan ilmeisesti antaa vain yksi vastaus: Nielsenin norjanlapin ortografian mukaisesti kirjoitettuna se kuuluisi — yhdentekevää, onko sanassa alkujaan ollut *vš*

vai $\eta\acute{s}$ — *sávsá: g. **sák'sám(á)*. Tarkalleen tällainen sana tavataankin itä-lappalaisissa murteissa: I *sáusv*: g. *sok'sám* (aik. myös $\bar{h}\acute{s}$ -), (T. I. Itk.): Ko Pa *sēus^A* (*sēus*): *sēχ̄sōm*, Nrt. *sēus^A*: *sēχ̄sam*, Kld. *sēus^A*: *sēk'som*, T *sa'ʹs*: ($\bar{v}\acute{s}$): *sák'sam^e* (*i-m^e*). Merkitys on kaikkialla 'karva, Tierhaar'. Lapin sanan rinnastamiselle sm. *höyheneen* ei merkityspuoli tee haittaa. Viitattakoon vain siihen, että sm. *puna*, merk. alk. 'karva', mord. *pona* 'karva, villa' sanojen tšer. vastine *pun* on paitsi 'karvan' myös 'höyhenen' yksinomainen nimitys.

Äänteellisesti rinnastus on moitteeton sikäli kuin hyväksytään käsitys, että alkup. *vš-* (resp. $\eta\acute{s}$ -)yhtymä on kysymykseen tulevissa lapin murteissa sulautunut alkup. *ks*:ään, jonka edustajana kantalapissa oli 1. ja 2. tavun rajalla astevaihtelusuhte **k's*: **γs* (vrt. COLLINDER LWDG 168), esim. lpN *oak'se*: g. *oause*, T *v̄iđk'se*: g. *v̄iđ'c'se* 'oksa'.

Konsonanttityhtymä *vš* on varhaiskantasuomessa varmaan ollut harvinainen, eikä itämerensuomesta ole voitu tähän mennessä osoittaa ainoatakaan kiistatonta *vš*-sanaa, jolla olisi vastineita etäsukukielissä. Niinpä jos *lauha* sanan vastine on mordE *lavšo*, M *lafča* 'höllä, löyhä, heikko' (vrt. SKES 280), niin tässä ilmeisesti olisi lähdeittävä *tš*:stä (vrt. TOIVONEN Affr. 209, 211). Yhdistelmä on kuitenkin epävarma nimenomaan siitä syystä, että antekonsonanttisella *v*:llä näyttää mordvassa olleen taipumus katoamiseen (esim. mordE *señej*, M *seni*, *senä* ~ sm. *säynävä*, *säyne*); mord. *lavšo* sanan *vš*, *fč* voi siis olla jotain aivan muuta kuin alkup. *vtš*-yhtymän edustaja. Ruotsinlapin (Lind.-Öhrl.) *lause* 'höllä, löyhä, velto', jonka Toivonen niinikään empien rinnastaa *lauha* sanaan (SKES mp.), tosiaan voik'n, jos se on peräisin eteläisistä murteista, palautua **lavša* asuun, mutta yhtä hyvin myös vastata sm. *lause* 'hauras, pehmeä; lempeä, säyseä, lauhkea' sanaa, jota SKES 280 on pidetty mahdollisena germ. lainana. Samaa germ. alkuperää (mm. mnorj. *lauss* 'vapaa, irrallinen, liikkuva, horjuva, epäluotettava') QVIGSTAD onkin (NL 226) lp. *lause* sanalle ajatellut. Suomen balttilaisperäisen *kauha* sanan *uh* palautuu originaalin *uš*-yhtymään (vrt. liett. *káušas*).

Lapin suhteiden kannalta on valaiseva sm. *rauha(nen)* 'glandula', jota lapissa vastaa (ks. Qvigstad, Beitr. 101, TUNKELO SUSÄ XXX, 39 s. 22, T. I. ITKONEN SUST LVIII 38) Et. Mer. (Lagercr.) *ra'wsà*, Vefs. (Lagercr.) *rāusa'*, Tän. (Lagercr.) *r̄ä'ws'à*, Rør. (Bergsl.) *reäwsa*, Pi. Arj. (Lagercr.) *rāwsjēs* g. *rawšsà*, L (Grundstr.) *rāk'sā* pl. *rāuwsā^h*, N (Niels.) *rak'sa* g. *rawsa*, I *rāk'sā* g. *rāuwsā*, (T. I. Itk.): Ko *rāχ̄s^A* g. *rāus^A*, Kld. *rūks* g. *rūvš*, T *rjks^A* g. *ri'c'sā* ($\bar{v}\acute{s}$) 'rauhanen, Drüse'. BERGSLAND (Studia Septentrionalia II 48) katsoo, että mainitun lp. sanan yhteyteen kuuluu myös Et. Tän. (Lagercr.) *rjō-w'sie*, (Coll.) *r^uōūšē*, Rør. (Lagercr.) *riē-w'sie*, (Bergsl.) *riewšie*, U Malå (Schlachter) *ruōūšē* pl. *ruōūšē^{ec}*, L (Grundstr.) *rūōk'sē* pl. *r^uōūwsē^h*, N (Niels.) *ruok'se* g. *ruovse*, I *rūōk'si* g. *ruōūsi* (länsimurt.) ~ *riēk'si* g. *riēusi*, (T. I. Itk.): Ko *riēč'sē* g. *riēušē*, Kld. *rūk's* g. *rūvš*

'udar, Euter'. Jos ajatus on oikea, mikä tuntuu kyllä mahdolliselta¹, niin silloin ainakin *ruok'se* sanaa olisi pidettävä sm. *rauha* vartalon alkuperäisenä vastineena, jommoiseksi se esim. vokaalistoltaan hyvin sopisikin, kun taas *rak'sa* voisi olla lainaa sm. taholta. Välttämätön lainaselitys ei ole, sillä jos sm. *rauha(nen)* sanan klp. vastine oli kehittynyt merkitsemään sekä 'rauhasta' että 'udarta', niin se on saattanut semanttisten differentioitumispyrkimysten tukeamana sittemmin jakaantua äänteellisesti kahdeksi erilliseksi sanaksi, kun kantalapin myöhemmässä vaiheessa l. tavun alkup. *a* substituotitiin 2. tavun alkup. *a:n* edellä joko *o*:lla (> *uo*) tai heleällä *a*:lla, vrt. allekirj., Vir. 1950 ss. 69—74. Molemmat lp. sanat ovat laajan levinneisyytensä perusteella joka tapauksessa jo kantalappalaisia ja siten täysipainoisia todistimia lapin murteiden äänteellisten erikoispiirteiden syntyhistoriaa se vitettäessä. Eräisiin näiden kahden sanan murteidenvälisissä vokaalisuhteissa ilmeneviin anomaliioihin ei tässä ole syytä pitemmälti puuttua; huomautettakoon vain siitä, että 'udarta' merkitsevän sanan inarin- ja koltanlappalaisten edustajien l. tavun *ie* on selittämätön omituisuus, joka ei ole geneettisessä yhteydessä samassa sanassa etelälappalaisella taholla esiintyvään *ie*-diftongiin. Viimeksimainittu on, kuten myös samoissa murteissa 'rauhasta' merkitsevässä sanassa tavattava *eä* (*ea*), aikaisemman *uo*:n delabiaalistunut variantti, ks. esim. Bergsland, mp.

Lp. *rak'sa* (ja mahd. *ruok'se*) sanassa vastaa sm. diftongia muodostavan labiaalivokaalin ja *h*:n yhtymää mm. itälapissa astevaihtelun alainen *ks* ihan samoin kuin rinnastuksessamme *höyhen* ~ *sávsá -*k'sám*-. Kuitenkaan ei liene varmaa, voidaanko sm. *rauha*, lp. *rak'sa* sanoja palauttaa v-ksm. alkumuotoon **rav'sa*. On nim. muistettava Tunkelon (mts. 21—23) esittämä ja KARSTENIN (Folkmålsstudier X 435—436) hyväksymä käsitys sm. *rauha* sanan germ. alkuperästä (< kantagerm. *hrausá ~ *hrazā). Etymologiaa tosin heikentää mm. se, että oletetun germ. alkumuodon jatkajat skand. taholla merkitsevät 'nivusia' t. 'kiveksiä'. Mutta vaikka se olisi oikeakin ja sekä suomessa että lapissa olisi lähdeittävä germ. *us-* (*uz-*)yhtymästä, niin tästä huolimatta lp. *rak'sa* kelpaa välillisesti osoitukseksi myös siitä, kuinka alkup. *vš* on lapissa kehittynyt. Kantalapissa kauttaaltaan tapahtuneen *š* > *s* muutoksen johdosta siihenastinen *vš* (*uš*) nim. sulautui *vs-* (*us-*)yhtymään. Jos alkup. *vs* olisi edustettuna yhteisissä suomalais-lappalaisissa sanoissa, niin niissä suomen *us-* (*üs-*)yhtymällä olisi lappalaisella taholla siis sama vastine kuin *uh-* (*üh-*)yhtymälläkin. Tällaisia sanoja ei kuitenkaan toistaiseksi tunneta. Germaanisperäinen lainasana *kiusa* osoittaa eräisiin lapin keskustamurteisiin omaksuttuna mainitunlaatuista äänne-edustusta, mikä oikeuttaa puhumaan vanhan tendenssin säilymisestä myöhäisiin aikoihin: N (Niels.) *gik'se* g. *givse*, I *kišse* g.

¹ Merkityksen suhteen vrt. esim. samJur. *mar* 'Drüse' ~ Kam. *moš*, *mvš* 'Euter' (ks. JOKI Vir. 1951 s. 373).

k̄iuse, Ko Pa (T. I. Itk.) *k̄īŷ̄^E* g. *k̄iuse^e* 'kiusa'. Aivan samoin on suurimmassa osassa murteita (klp. aikaa myöhempienkin) skand. lainasanojen *vs* (*us*) yhtynyt *ks*:ään, esim. Et. Vefs. (Lagercr.) *lieusie*, Drt. (Qvigst.) *livsē, liuse* 'kynttilä', N (Qvigst.) *liksi* g. *livsi* 'kynttilä, lamppu', (Niels.) *liek'se* g. *lieuse* 'traanilamppu', I (Koskim.) *lieksi* id., Ko (T. I. Itk.) *līŷ̄^E* (*līŷ̄-*) g. *lieus^e* 'liekki (kynttilän, lampun)' < sk., vrt. mnorj. *ljós*, norj. *ljøs*, ruots. *ljus* (ks. Qvigstad, NL 218).

Niin kuin yllä esitetyistä harvalukuisista esimerkeistäkin käy i mi, klp. *vs* (*us*), joka voi edustaa yhtä hyvin alkup. *vs*- kuin *vš*-yhtymää, on säilynyt etelä-, uumajan- ja piitimenlapissa (vrt. Bergsland, mp.), kun taas luulajan-, norjan- ja itälapissa se on sulautunut *ks*:ään. Samalla tavoin kuin tässä tapauksessa on antekonsonanttinen *v* edustettuna eräissä muissakin konsonanttiyhtymissä, jotka tosin melkein järjestään vaikuttavat niin myöhäsyntyisiltä, että niiden kantalappalaisuus jää kyseenalaiseksi. Niitä ovat *vš* (esim. lpEt. *gawša*, U *caušō*, Pi. *kawššuo* akk. *kāvšūōw*, L *kākšō* akk. *kākšōw, kāvšōw*, N *gak'šo* g. *gavšo* 'narttu'; esimerkisanassa oleva nykylappalainen *š* ei ole alkup. *š*:n edustaja, vaan palautuu eräiden konsonanttiyhtymien alkukomponenttina alkup. *š*:ään ja on tästä asemasta yleistynyt lapin erikoiskehityksen aikana syntyneessä nuoremmassa sanastossa muihinkin asemiin), *vt* (tavataan tuskin muissa kuin nuorempoleisissa lainasanoissa; esimerkkejä *vt*:n yhtymisestä *kt*:hen norjanlappalais-itälappalaisella alueella: N *nek'tet*: yks. 1. p. prs *nevtam* 'näyttää jltak' < sm. *näyttää*; I *rihte* g. *riut'e* 'tunturin t. vaaran jyrkkä rinne', Ko *rīŷ̄^E* g. *riut^E*, Kld. *rīŷ̄^E* g. *riud^E* (-*u^f_E*) 'tunturin rinne, jyrkkä vaaran rinne, vierinkivi-penger tunturin juurella' < sm. *riutta*, merk. murt. 'jyrkkä kallio; kiviröykkiö', vrt. T. I. Itkonen, SUST LVIII 39; T *lq̄kta* g. *lq̄^v'ia* 'lautta' < sm.) ja *vs* (esim. Et. *krawicā*, U *krāuhtō* akk. *krāudsō^w*, L *rāktsa* akk. *rāuhtsau*, N murt. *rakca* g. *rāvca* 'puuro' < sk., vrt. mnorj. *grautr*, ks. Qvigstad, mts. 179).

Kuinka antekonsonanttisen *v*:n yhtyminen *k*:hon on ymmärrettävä? Tunnelon *rak'sa* sanan kohdalta antama selitys: »vaihtelu *vss* ~ *vs* on vaihtunut *ks* ~ *vs*:ksi, kun heikko aste on ollut sama» (mts. 22) olisi luonnollinen, ellei turjanlappi sitä vastustaisi. Täällähän heikossa asteessa konsonanttiyhtymän alkukomponenttina on *γ*, mikä osoittaa, että luulajanlapista kildinlappiin ulottuvalla alueella on vasta myöhemmin tapahtunut *γ* > *v*. Ts. myöhäiskantalappalaiset astevaihteluserjat *ks: *γš, *kš: *γš, *kt: *γt, *ks: *γts, *kš: *γš ja *vs: *vs, *vš: *vš, ? *vš: *vt, ? *vš: *vs olivat kyllä heikossakin asteessa täysin erillään toisistansa aina siihen asti kunnes *v*-alkuiset yhtymät osassa kielialuetta nähtävästi hyppäksenomaisesti sulautuivat *k*:*γ*-alkuisiin. Ainoaksi selitykseksi jäänee, että soinnillisen frikatiivin ja soinnittoman konsonantin resp. affrikaatan yhtymissä, jotka olivat kaikki kvantitatiivisen mutta vain osittain kvalitatiivisen astevaihtelun alaisia, oli päässyt valtaan pyr-

kimys viimeksimainitunkin vaihtelun yleistämiseen. Kvalitatiivinen vaihtelu, joka näissä tapauksissa ilmeni ainoastaan konsonanttiyhtymien alkukomponentissa, koski edellä mainittujen $*\gamma s:n$, $*\gamma s':n$, $*\gamma l:n$, $*\gamma ls:n$ ja $*\gamma l s':n$ lisäksi vanhastaan myös yhtymiä $*\delta k$ (: vahv. ast. $*\dot{l}k >$ murt. $*\dot{l}k$) ja $*\delta f$ (: vahv. ast. $*\dot{\delta}f$; tästä suhteesta ks. allekirj., Pais-emplékkönyv 617). Sen yleistyminen ei tietenkään voinut toteutua j -alkuisissa yhtymissä js (esim. N. $gai'sa$ g. $gaisa$ 'korkea tunturi') ja jt (esim. N. $ai'te$ g. $aite$ 'aitta'), mutta v -alkuiset yhtymät tempautuivat siihen mukaan sillä tavoin, että ne heikossa asteessaan sekaantuivat foneettisesti melko läheisellä γ -äänteellä alkaviin vastaaviin yhtymiin ja sitä tietä saivat myös vahvaan asteeseensa $k:n$. (Antekonsonanttinen, sekä alkuperäinen että v :stä syntynyt γ muuttui sittemmin muualla paitsi turjanlapissa v :ksi.) Murteista, joissa tämä kehitys tapahtui, hävisivät vahva-asteiset $v:n$ ja soinnittoman dentaalin yhtymät täten kokonaan, eivätkä ne ole niissä myöhemminkään uudestaan syntyneet jotakuta aivan satunnaista poikkeusta lukuunottamatta. Esim. Norjan tunturilapista Bergsland on havainnut vahva-asteisen $w't$ - resp. $w's$ -yhtymän sisältäviä sanoja ainoastaan kaksi (mp., alam. 3), ja suunnilleen samanlainen on tilanne inarinlapissakin (esimerkkeinä nuoret sm. lainasanat $ke\ddot{u}tt'id$: yks. 1. p. prs $ke\ddot{u}tt'pm$ 'käyttää' ja $ne\ddot{u}tt'id$: yks. 1. p. prs $ne\ddot{u}tt'pm$ 'näyttää jltak'), vaikka ne viimeksimainitun murteen fonologiseen systeemiin luontevasti sopisivat täällä heikkoasteisiin konsonanttiyhtymiin määrähedoin kehittyneen kvantitatiivisen kvasi-vahvanasteen ansiosta (esim. $ku\ddot{p}\ddot{u}tt'a$ 'kahden, kahdestaan', vrt. g.-akk. $ku\ddot{u}tt'i$ 'kahden'; $m\ddot{a}u\ddot{s}\ddot{e}m$ 'maksanen' pot., vrt. $m\ddot{a}u\ddot{s}i$ 'maksali?').

Viittauksena siitä, että $v:n$ ja soinnittoman dentaalin yhtymillä, esim. $*\dot{v}s$: $*vs$, oli suhteellisen vähäisestä frekvensistään huolimatta selvä sijansa kantalapin fonologisessa järjestelmässä, saattaa olla kvalitatiivisen astevaihtelun puuttuminen vastaavista p -alkuisista yhtymistä ps , $p\dot{s}$, pt , pts , $pt\dot{s}$. Eräät tutkijat tosin ovat katsoneet k -alkuisissa yhtymissä esiintyneen $*k\dot{s}$: $*\gamma s$ jne. vaihtelun vaativan oletamaan myös $\dot{p}s$: βs jne. vaihtelua, mutta tätä ajatusta murteiden edustus ei tue; vaihtelu on näissä tapauksissa ilmeisesti ollut vain kvantitatiivinen: $*\dot{p}s$: $*ps$, $*\dot{p}t$: $*pt$ jne. Voimme hyvin käsittää, että esim. vaihtelu $\dot{p}s$: βs olisi tehnyt $\beta s:n$ ja $v\dot{s}:n$ sekä siten myös vahvassa asteessa $\dot{p}s:n$ ja $\dot{v}s:n$ sekaantumisen mahdolliseksi ja että juuri tätä välttääkseen p -alkuiset yhtymät eristäytyivät kvalitatiivisesta astevaihtelusta. Täydelliseen astevaihtelutomuuteen päätyneen etelälapin lisäksi uumajan- ja piitimenlappi ovat myöhemmin menettäneet k -alkuisten yhtymien kvalitatiivisen astevaihtelun, mikä ilmeisesti on p -alkuisten yhtymien analogiaa. Useimmissa norjanlapin murteissa päinvastoin ovat $p:n$ ja dentaalin yhtymätkin v -alkuisten tavoin täysin sulautuneet k -alkuisiin. Tunturimurteissa esim. klp. ps -, vs - ja ks -yhtymiä edustaa nyt $k's$: vs (esim. alkup. ps :stä: $gok'set$: yks. 1. p. prs $gou\ddot{s}am$ 'jättää osat-

tomaksi ruoasta tms.', vrt. I *koḥsēd*: *kopsām* id.). Eräät merilappalaiset murteet osoittavat alkukomponenttina olevan *v*:n (*f*:n) yleistymistä heikosta asteesta vahvaankin, joten astevaihtelu on siellä kaventunut kvantitatiiviseksi, ks. esim. Lagercrantz, Sprachlehre des Nordlappischen 265. Bergslandin mukaan (mts. 50—51) dentaalia edeltävä *p* on tornionlappalaisissa metsämurteissa muuttunut *k*:ksi, mutta tämä sekundäärinen *k* ei ole muutamia analogiatapauksia lukuunottamatta kvalitatiivisen astevaihtelun alainen kuten vastaavassa asemassa oleva alkup. *k*. Näin ollen tuntuisi olevan pääteltävissä, että ainakaan viimeksimainituissa murteissa antekonsonanttisen *p*:n ja *k*:n yhteenlankeaminen ei ole tapahtunut sekundäärisen *p*'s : *vs*, *p*'t : *vt* jne. vaihtelun välityksellä, vaan että *p* on näissä asemissa syystä tai toisesta kauttaaltaan substituoitu *k*:lla. Mahdollisesti tunturilapinkin *gok'set*: *gousam* suhteeseen on tultu seuraavan kehityssarjan kautta: *p*'s : *ps* > *k*'s : *ks* > *k*'s : *vs* (*oak'se* : *oause* suhteen mallin mukaan).

Edellä on ollut laajahkosti tarkasteltava eräitä lapin konsonanttihistorian verraten vähän tutkittuja yksityiskohtia, jotta kävisi selväksi, että itälappalainen 'karvan' nimitys sopii hyvin sm. *höyhen* sanan vastineeksi oletettaessa v-ksm. lähtömuotoa *ševšēm. Jos lp. sana tavattaisiin myös etelälappalaispiitimenlappalaisella alueella, niin esitetyn perusteella siellä ei voisi sanan sisällä olla *k*'s : *vs*, vaan (etelälapissa astevaihteluton, piitimenlapissa kvantitatiivisessa astevaihtelussa oleva) *vs*. Mikäli taas lp. sanassa olisi lähdeittävä v-ksm. *ηs*:stä niin itälapissa tätäkin äänneyhtymää edustaisi *k*'s : *vs*. Klp. *ηs*:n (< v-ksm. *ηs* tai *ηś*) edustuksesta tavallisesti mainitaan esimerkkinä seuraava sana, jossa etelä- ja uumajanlapissa on *ηs*, mutta muualla jo piitimenlapista alkaen *ks*: Et.Vefs. (Lagercr.) *bāηs'āmē*, Tän. (Lagercr.) *pēηs'ēmē*, *pēηś'ēmē*, (Coll.) *baηśāmē*, Rør. (Bergsl.) *bāηsamē*, U (Schl.) *biηsama*, Pi. Arj. (Lagercr.) *paksjēm* pl. *paksjēmā*, L (Grundstr.) *pauwsa* pl. *pak'sama^h*, *pauhsēu* pl. *pak'sima^h*, *pek'sim* pl. *pek'sima*, N (Niels.) *bāvsā* g. *bāk'sām(ā)*, I *pōvs* g. *poḥsām*, (T. I. Itk. :) Ko *pēus^A* g. *pēḥsām*, Kld. *pēus(-vs)* g. *pēḥsām*, T *pō^vs* g. *poḥsā^g* (-i'j^e) 'huuli'; sanan vastineista muissa kielissä ks. esim. Collinder, FUV 5. Alkup. *ηs*-sana voi olla (vrt. Toivonen, Affr. 247) myös lpEt. Rør. (Bergsl.) *juoksa* 'pyssy', Pi. Arj. (Lagercr.) *jōō'ksa* akk. *ju-oksāw* 'sateenkaari', L (Grundstr.) *jüökksa* pl. *juōusa* 'jousi, sateenkaari, (pl.) otava', (Lagercr. :) N Suj. *jüō·k'sa* akk. *ju-oksā*, Könk. *jüō·ksa* akk. *ju-ōūsā* 'jousipyssy', (T. I. Itk. :) Ko *jōḥs^A* g. *jōusa*, Kld. *jūks* g. *jūvs*, T *jūks(a)* g. *jū^vsā* 'jousi, jousipyssy, pyssynhana, (pl.) otava'. Tässä sanassa on siis kaikissa murteissa *ks*, joka ehkä palautuukin aikaisempaan (*ηs* >) *ηks*-yhtymään. *Bāvsā* sanassa lienee joka tapauksessa edellytettävä *ηs* > *ks* muutosta, ja ilmeisesti *η* on muuttunut *k*:ksi suoraan, ei *v*:n välityksellä.

Über fi. *höyhen* 'Feder, Daune' und seine lapp. Entsprechung

Der schriftsprachlichen Flexion *höyhen*: Gen. *höyhenen* entspricht in einem grossen Teil der westfinn. Mundarten *höyhen*: Gen. *höyhemien*. Das verhältnismässig hohe Alter des *m*-Stammes wird durch die estn. Formen *ehme(s)*, *õhme*, Pl. *ehemed*, *ehtmed* klar erwiesen. Man kann annehmen, dass es schon im Frühurfinnischen jedenfalls dialektisch ein *m*-stämmiges Wort **ševšem*: Gen. **ševšemen* (vielleicht **šeņšem*: **šeņšemen*) gegeben hat. Auf Grund einer umfangreichen lautgeschichtlichen Beweisführung setzt Verf.

eine genau gleiche Urform fürs ostlapp. **šävsä*: Gen. **šäk'säm(ä)* 'Tierhaar' an. Dem ursprünglich inlautenden *vš* oder *vs* entspricht im Süd- und Pitelappischen *vs*, anderweitig aber überall der Stufenwechsel *k's*: *vs*. Die Vertretung des ursprünglichen *ηš* ist auch, praktisch genommen, genau die gleiche, mit Ausnahme des Südlappischen, wo *ηš*, *ηs* zu *ηs* bzw. *ks* geworden ist. Semasiologische Schwierigkeiten gibt es nicht, vgl. z.B. mordw. *pona* 'Haar, Wolle' ~ tscher. *pun* 'Haar, Feder'.

ERKKI ITKONEN